

Bijjemes bielic – aarvoeh jñh prinsihph maadhööhpehtimmesne

Bijjemes bielicn bijre

Bijjemes bielic – aarvoeh jñh prinsihph maadhööhpehtimmesne lea bielic lea roesoekesjevierhkeste, jñh lea gånkan resolusjovnine vihtiestamme skiereden 1.b. 2017 riekteles varoeminie ööhpehtimmielaakesne § 1-5.

Bijjemes bielic lea faamosne maadthlierehtimmesne Nöörjesne. Maadthlierehtimmie lea maadthskuvlen jñh jarhkeskuvlen lierehtimmie. Dhte faerhmeste dan gaavhtan lierehtimmien maanah jñh noerh adtjoeh voestes klaassen raejeste maanadaltesisnie jñh studijeryöjreden jñh barkoefaageles lierehtimmieprogrammi raajan jarhkeskuvlesne, gusnie bielicn lierehtimmeste sieltine jñh barkoejieledinie.

Bijjemes bielic lea roesoekesjevierhkeste tjelkeste aarvoevaromem ööhpehtimmielaaken sseleparagraafesne jñh daejtie bijjemes prinsihpide maadthlierehtimmesne. Dhte daate aalkoe, sseleparagraafem mubpesth jeahta jñh golme kapihtelh: 1. Lierehtimmien aarvoevarome, 2. Lierehtimmien, evtiedimmien jñh skearkagimmien prinsihph jñh 3. Skuvlen barkoen prinsihph. Faagi lea roesoekesjñh buerkiestieh faagi sisvegh jñh ulmieh. Bijjemes bielic vuesehte gabpelen faagi lierehtimmieh juhtieh, jñh gaajhkh faagh leah meatan lierehtimmien gamte ulmiem realiseradidh. Abpe lea roesoekesjevierhkie lea lierehtimmien varome, jñh dah ovmessie biehkieh aktanieh jñh daejtie tjuara ektesne utnedh.

Dhte bijjemes bielic maadthvuajnoem buerkeste mij edtja pedagogeles barkoem abpe maadhööhpehtimmesne tsevtsehd. Dhte aaj laavenjostoen varome hiejen jñh skuvlen gaskem. Bijjemes bielic tjelkeste skuvlen jñh lea roesieltien dedtem gaajhkide maahtoem skearkagidh jñh evtiedidh maadthlierehtimmesne. Gaajhkh gieh maadthlierehtimmesne berkieh, tjuerieh daam maadthvuajnoem baajedh stuvredh gosse lierehtimmien soekesjñh,

tjirrehtieh jïh evtiedieh.

Bijjemes bielien åejvieuilmiedåehkie lea gaajhkh giëh diëdtem ööhpehtimmesne utnieh: lohkehtæjjah, bihkedæjjah, viehkiehtæjjah, skuvleåvtehkh, skuvleaajhterh, jeatjah barkoedåehkieh skuvlesne jïh learoesieltine. Bijjemes bielie faamosne liërehtimmesne learoehkidie, liërehtæjjide, learoekandidaatide, praksisprieviekandidaatide jïh giërve almetjidie maadthskuvlesne, jaarhkeskuvlesne jïh geerveööhpehtimmesne. Bijjemes bielesne nuhtjie baakojde «learohke», «lohkehtæjja» jïh «skuvle» gaajhki biÿre giëh ööhpehtimmesne, gaajhkh barkijh, gaajhkh skuvlh jïh gaajhkh learoesiëlth. Lohkehtæjjaööhpehtimmieh edtjeh ööhpehtimmielaakine jïh learoesoekjesjevierhkieh faamosne maadthööhpehtimmesne, dan nuelesne bijjemes bielie.

Dihte bijjemes bielie statusem åtna njoelkedassine learoesoekjesjevierhkien ektesne, jïh tjuara tjoevkesisnie lohkedh ööhpehtimmielaakine jïh jeatjah relevaante njoelkedassevierhkine mij faamosne liërehtimmide skuvlesne jïh learoesiëltesne. Vuesiehtimmien gaavhtan tjuara jiehtege sjiehtedamme liërehtimmien biÿre kapihtelisnie 3 aktene njoelkedassevierhkine sjiehtedamme liërehtimmie jïh sjïereööhpehtimmie, learohkevuvarjasjimmie, öörnege ööhpehtimmeste jïh eejhtegelaavenjostoste.

Skuvle jïh learoesiëlte seammavyörtegs liëremesijjeh. Liërehtimmie daej sijjine seamma vierhtievåaromem åtna jïh seamma prinsihpigujmie, men tjuara krööhkestidh liërehtimmie barkoejjeledisnie naan kriëvemh jïh mierieh åtna mah joekehts liërehtimmeste skuvlesne. Learoesiëlth diëdtem utnieh, seamma goh skuvle, liërehtimmie mij vadtasåvva lea ööhpehtimmielaaken jïh learoesoekjesjevierhkien mietie. Golmebielielaavenjostoe guhkiem faage- jïh barkoeööhpehtimmiem ektesne evtiedieh.

Saemieh Nöörjesne statusem utnieh aalkoealmetjinie ILO-konvensjovnen mietie. Maadthlaake vihteste staate edtja tsiehkieh sjiehteladtedh ihke saemieh maehtieh saemien giëlem, kultuvrem jïh siebriedahkejjelemem gorredidh jïh evtiedidh, mij aaj ööhpehtimmielaaken mietie. Bijjemes bielie aaj faamosne saemien skuvlesne. Diëjvese "dihte saemien skuvle" nuhtjie liërehtimmien biÿre mij saemien parallele seammavyörtegs learoesoekjesjevierhkien mietie barka. Saemien learoesoekjesjevierhkie faamosne tjïeltine mah reeremedajvine saemien giëliden. Seamma learoesoekjesjevierhkie faamosne learoehkidie mah reaktam utnieh liërehtimmiem saemiengïelesne abpe laantesne. Learohkh jeatjah dajvine laantesne giëh reaktam utnieh saemiengïelem liërehtidh, edtjeh saemien learoesoekjesjevierhkien mietie barkedh faagesne saemien. Skuvle diëdtem åtna dejtie njoelkedassiden illedh.

Ööhpehtimmien åssjele

Ööhpehtimmielaaken åssjeleparagraafe lea naemhtie:

Lierehtimmie skuvlesne jïh learoesielsesne edtja, laavenjostosne jïh goerkesisnie hiejmine, oksh rihpeste veartanasse jïh bætije biejjide jïh learoehkidie jïh lierehtæjjide histovreles jïh kultuvreles daajroem jïh viedteldimmiem vadta.

Lierehtimmiem edtja vihkeles aarvojde tseegkedh kristeles jïh humanistihken aerpesne jïh aerpievuekesne, galka almetjearvoem jïh eatnemem ååktedh, åssjelmefriijjevoetesne, nubpiegieriesvoetesne, soelkedimmesne, seammavyörtegsvoetesne jïh solidariteetesne, aarvoeh mah vuesiehtieh ovmesse religijovnine jïh jielemevuajnojne jïh almetjereaktide gaaredieh.

Lierehtimmie edtja viehkiehtidh nasjonaale kultuvreaerpien daajroem guarkedh jïh vijriedidh jïh aaj daajroem mijjen ektie internasjonaaale kultuvreaerpievuekien bijre.

Lierehtimmie edtja daajroem vedtedh kulturellen gellievoetese jïh respektem vuesiehtidh fiere guhten mielese. Dihte edtja demokratijem, mirrestallemem jïh daajroen ussjedimmievuekiem skreejredh.

Learohkh jïh lierehtæjjah edtjeh maahtoem, daajroem jïh mielh evtiedidh guktie maehtieh dej jieleddh haalvedh jïh mahtedh barkedh jïh ektievoeten siebriedahkesne meatan årrodh. Dah edtjeh skaepiedimmieaavoem, eadtjohkevoetem jïh goerehtallemevæljoem evtiedidh.

Learohkh jïh lierehtæjjah edtjeh lieredh laejhtehts ussjedidh jïh etihken jïh byjresequarkoen mietie barkedh. Dah edtjeh meatandiedtem utnedh jïh reaktam laavenjostose.

Skuvle jïh learoesielte edtjeh learoehkidie jïh lierehtæjjide dåastoehtidh jearsoesvoetine, respektine jïh krieveminie jïh dejtie haestemh vedtieh mah skearkagimmiem jïh learoevæljoem skreejredh. Edtjeh sierredimmien vööste barkedh.

(Ööhpehtimmielaake § 1-1)

1. Lierehtimmien aarvoevåarome

Skuvle edtja sov praksisem tseegkedh aarvoej nille mah ööhpehtimmielaaken åssjeleparagraafesne.

Åssjeleparagraafen aarvoeh soptsestieh mah Nöörjem tjöönghkieh siebriedahkine. Mijjen demokratijen aarvoeh betnesne mah edtjeh mijjiem viehkiehtidh jieleddh, lieredh jih laavenjostedh komplekse ektietijjesne jih ovnohkens bætije biejjieh gaavnesjidh. Dah ektieaarvoeh leah kristegassjh jih humanistihken aarvoen jih aerpievuekien nille tseegkeme. Dah aaj vååjnesasse bætieh ovmesseie religijovnine jih jieledevuajnojne, dah leah aaj almetjereaktide tjatneme.

Daah aarvoeh leah skuvlen dorjesen våarome. Dæjtie tjuara jielije dorjesovvedh jih fiere guhte learohke tjuara dejtie guarkedh skuvleektievoetesne daajroebeagkoehimmien tjirrh jih vuajnoeh jih daajroem evtiedidh. Skuvle jih lohkehtæjjah tjuerieh aarvojde betnesne utnedh gosse learohkidie jih hiejmeme gaavnesjidh. Learohken bööremes edtja iktesth krööhkestamme sjidtedh. Dihte iktesth sæjhta gellielaaketje årrodh ovmesseie iedtji jih vuajnoej gaskem. Lohkehtæjjah tjuerieh dan gaavhtan dej profesjonelle goerkesem nuhtjedh guktie fiere guhtem bööremes vuekine vaarjelidh gåessie dihte ektievoetem gaavnesje.

Dihte saemien skuvle edtja sjehteladtedh guktie learohkh lierehtimmiem åadtjoeh mij våarome åtna saemien aarvojne jih saemien gieline, kultuvrine jih siebriedahkejielemisnie. Åssjeleparagraafen aarvoeh leah aaj saemien aarvoeh jih faamosne saemien skuvlesne. Saemien skuvlesne vihkeles abpesaemien perspektijvem utnedh, jih leavloem biejedh materijelle jih immaterijelle kultuvreaerpie goh aerpievuekien maahtoe, duedtie jih maadtoe- jih fuelhkierelasjovnh.

1.1 Almetjeaarvoe

Skuvle edtja hoksedh almetjeaarvoem jih dah aarvoeh mah daam dåarjoehtidh, våaromem åtna ööhpehtimmesne jih abpe dorjesisnie.

Åssjeleparagraafe almetjeaarvoen ov-miedtelimmien nille tseegkeme jih gaajhkh almetjh seamma aarvoem utnieh, seamma maam mijjiem joekedehtedh. Gosse lohkehtæjjah hoksem utnieh jih daam learohkidie vuesiehtieh jih fiere guhtem vuejnieh, almetjeaarvoem jååhkesje goh våaromen aarvoe skuvlesne jih siebriedahkesne.

Almetjereaktaj våarome almetjeaarvosne jih dihte vihkeles bielie reaktastaaten betneste. Dah

universelle aarvojne tseegkeme mah gaajhkesidie faamosne seamma saagt giéh dah Leah, gubpede báetieh, jìh gusnie árröeh. Maanakonvensjovne bielie almetjereaktajste jìh maanide jìh noeride sjìere vaarjelimmiem vadta. Lìerehtimmie tjuara aktine almetjereaktajne árrödh, seamma aejkien goh learohkh edtjeh maahtoem almetjereaktaj bijre lieredh.

Seammavyörtëgs jìh mìrrestalleme Leah aarvoeh mej ávteste histovrijen tjìrrh Leah gæmhþome, jìh mah annje tjuerieh gorredidh jìh nænnoestehtedh. Skuvle edtja maahtoem jìh vuajnoeh buektedh mah daejtie aarvojde gorredidh. Gaajhkh learohkh edtja seammavyörtëgs giëtëdidh, jìh ij naan learohke edtjeh sjìeredimmiem domtedh. Learoehkidie edtjeh seammavyörtëgs nuepieh vadta guktie dah maehtieh jìjtjeraarehke veeljedh. Skuvle edtja learohki gellievoetem krööhkestidh jìh sjìehteladtedh guktie gaajhkh áadtjoeh dáåjrehtidh ektievoetem skuvlesne jìh siebriedahkesne. Mijjeh gaajhkh maehþebe dáåjrehtidh mijjeh sjìerelaakan domtedh. Dan gaavhtan daarpesjibie joekehtsidie jáåhkesjidh jìh viertiëstidh.

Almetjh Leah práåsehke jìh báajhtode darjoeh. Soelkedidh, nubpiegieriesvoete jìh solidariteete daarpesjieh jis almetjh edtjeh byjjenidh jìh evtiedidh. Fiere guhten persovneles jaahkoe jìh saetniesvoete edtja jáåhkesjidh guktie gaajhkh maehtieh ussjëdidh, jaehkedh jìh frijje háalodh. Learohkh edtjeh jìjtje meatan árrödh almetjearvoem gorredidh jìh ussjëdidh guktie dah maehtieh heerredh daam ij mìedtelh.

1.2 Identiteete jìh kulturellen gellievoete

Skuvle edtja learoehkidie histovrijen jìh kulturellen daajroem jìh viëdtëdimmiem vedtedh jìh viehkehte fiere guhte learohke maahta sov identiteetem gorredidh jìh evtiedidh feerhmeles jìh gellievoeten ektievoetesne.

Daajroe mijjen histovrijen jìh kultuvren bijre lea vihkeles gosse learohkh dej identiteetem evtiedieh jìh ektievoetem siebriedahkesne skaepede. Learohkh edtjeh lieredh dah aarvoeh jìh aerpievuekieh damtedh mah viehkiehtieh almetjh laantesne tjåanghkenieh. Kristeles jìh humanistihken aarvoe jìh aerpievuekie vihkeles bielie laanten tjåanghkies kultuvreaerpeste jìh vihkeles gosse mijjen demokratijem evtiedamme. Saemien kultuvreaerpie lea bielie kultuvreaerpeste Nöörjesne. Mijjen ektie kultuvreaerpie lea histovrijen tjìrrh evtiedamme jìh daaletjen jìh báetije boelvh edtjeh daam gorredidh.

Ektie referaansemierieh vihkeles fiere guhten ektievoetese siebriedahkesne. Daate ektievoetem skaepede jih fiere guhten identiteete stuerbe ektievoetese jih histovrijen ektiedæmman tjatnoe. Ektie mierie vadta jih edtja sijjiem gellievoetese vedtedh, jih learohkh edtjeh daejredh guktie mijjeh ektesne jielebe ovmesseie perspektijvigujmie, vuajnoejgujmie jih jieledevuajnoejgujmie. Mah dah dâåjrehtieh gosse ovmesseie kultuvrevasahtallemh jih aerpievuekieh gaavnesjieh, viehkiehtieh dej identiteetem hammoedidh. Hijven siebriedahken betnie lea feerhmeles jih gellievoeten ektievoete.

Lierehtimmie edtja vihtiestidh learohkh jearsoes gieleutnijh sjidtieh, dah dej gieleldh identiteetem evtiedieh, jih dah maehtieh gielem nuhtjedh gosse ussjedieh, digkiedieh, govlesedtieh jih mubpide baanth tjatnoeh. Giele mijjese ektievoetem jih kulturelle goerkesem vadta. Nöörjesne daaroen jih dah saemien gielh åarjel-, julev- jih noerhtesaemien seammavyörtegs. Daaroengiele seammavyörtegs tjaelemegielh gærjagiele jih orredaaroen. Daaroen væhtagiele lea jáåhkesjamme goh elliesvyörtegs giele Nöörjesne. Maahtoe siebriedahken gieleldh gellievoete gaajhkh learohkidie vadta vyörtegs maahtoom ovmesseie vâajnoehammojne, åssjelinie jih aerpievuekine. Gaajhkh learohkh edtjeh dâåjrehtidh gellie gielh maehtedh lea vierhtie skuvlesne jih siebriedahkesne.

Lierehtimmien tjïrrh learohkh edtjeh daajroem åadtjodh saemien aalkoealmetjen histovrijen, kultuvren, siebriedahkejielemen jih reaktaj bijre. Learohkh edtjeh lieredh gellievoeten bijre jih dah joekehtsi bijre saemien kultuvresne jih siebriedahkejieliedisnie.

Vijhte almetjedåehkieh gellietjuetie jaepien govlesovveme Nöörjese staatusem utnieh goh nasjonaale unnebelåhkoeh mijjen internasjonale diediti mietie: judarh, kvenerh/daaroensåevmieladtjh, skåajjesåevmieladtjh, romerh jih romanialmetjh/taaterh. Dah almetjidåehkieh Leah viehkiehtamme daaroen kultuvreærpiem hammoedamme jih lierehtimmie edtja dej almetjidåehkiej bijre maahtoom vedtedh.

Aejkien tjïrrh daaroen siebriedahkem tsevtseme ovmesseie straejmijste jih kultuvreærpieviekijste. Tijjesne gusnie åålmege lea jienebh ektiedamme enn naan tïjje daan åvteli, jih gusnie veartene lihkebe tjatnasåvva, gielemaahtoeh jih kultuvregoerkesh enn vihkielåbpoe sjidtieh. Skuvle edtja dâarjoehtidh fiere guhten identiteeteevtiedimmie, learohkh jearsoes darjodh gusnie dah Leah jih seamma aejkien dihte edtja ektie aarvoeh buektedh mah daarpesjieh gosse ektievoetem gaavnesjieh jih aktanieh, jih oksh rihpestieh veartanasse jih bætije biejjide.

1.3 Laejhtehts ussjedimmie jñh etihkeles vuajnoe

Skuvle edtja viehkiehtidh learohkh tjetskehke sjidtieh jñh gyhtjelassh gihtjiej, daajroen jñh laejhtehts ussjedimmie evtiedieh jñh etihkeles vuajnojne dâemiedieh.

Lierehtimmie edtja learoehkidie goerkesem vedtedh laejhtehts jñh daajroen ussjedimmie guarkoeh. Laejhtehts jñh daajroen ussjedimmie lea jïermijes vuekine ussjedidh goerehtallemen jñh öörnedihks vuekine gosse konkreete barkoes haestemh, fenomeenh, jiehtegh jñh mahtoehammoeh dâastoehdidh. Lierehtimmie edtja goerkesem skaepiedidh dah vuekieh mejgumie saetniesvoetem goerehtidh tjuerieh sjiehtesjidh disse maam sijhtebe goerehtidh, jñh vuekie maam veeljebe tsavtsa maam mijjiej vuejnebe.

Jis orre daajroe edtja sjidtedidh, tjuara etableereme åssjelidie giehtjedidh jñh laejhtedh teorijigumie, vuekiejgumie, argumeentigumie, dâåjrehtimmigumie jñh vihtiestimmiejgumie. Learohkh edtjiej maehdedh ovmesse mahtoem gaaltijh vuarjasjidh jñh laejhtehts ussjedidh guktie mahtoem eevtjesåvva. Dah edtjiej aaj maehdedh guarkedh dej dâåjrehtimmieh, vuajnoeh jñh tjirkes vuajnoeh maehtie ovellies jallh bääjhtode årrodh. Laejhtehts refleksjovne mahtoem kreava, men seamma aejkien sijjiem vadda ovvhtiesvoetese jñh ij daejrieh guktie sjædta. Lierehtimmie tjuara dan gaavhtan balaanssem ohtsedidh respektem etableereme daajroen jñh goerehtimmie jñh kreatijven ussjedimmie gaskem mejtie kreava jis orre daajroem evtiedidh.

Etihkeles vuajnoe lea ovmesse aajkoeh sinsitnien vööste viekesjidh jñh daerpies jis reflekteereme jñh deadteles almetje årrodh. Lierehtimmie edtja learohki maehtelesvoetem evtiedidh dah etihkeles vuarjasjimmie darjodh jñh dah etihkeles dâeriesmoerh demtieh.

Laejhtehts ussjedimmie jñh etihkeles vuajnoe tsiehkies lieremen åvteste jñh bielie dejstie lierieh gellie ovmesse tsiehkine, jñh viehkehte learohkh hijven dööpmemefaamoem evtiedieh. Praktihkeles barkoedarjome jñh tjiehpiesvoeten barkoe krieveh maehtelesvoetem reflekteradidh jñh vuarjasjidh.

1.4 Skaepiedimmievoeteaavoe, eadtjohkevoete jñh goerehtimmievæljoe

Skuvle edtja learoehkidie baajedh skaepiedimmievoeteaavoem, eadtjohkevoetem jñh goerehtimmievæljoem evtiedidh jñh baajedh dejtie dååjrehtimmieh åadtjodh jñh nuepieh vuejnedh jñh åssjelh darjoemasse darjodh.

Maanah jñh noerh leah tjetskehke jñh sijhtieh goerehtidh jñh skaepiedidh. Lierehtimmesne learohkh edtjeh gellie nuepieh åadtjodh eadtjohkevoetem jñh goerehtimmievæljoem evtiedidh. Maehtesvoete gihtjedh, goerehtidh jñh voejhkelidh lea vihkeles giengelelierehtæmman. Skuvle edtja respekteradidh jñh eadtjaldehtedh ovmessie vuekieh goerehtidh jñh skaepiedidh. Learohkh edtjeh lieredh jñh evtiedidh damtijimmien jñh ussjedimmien tjirrh, estetihkeles smaarehhammoejgumie jñh praktikheles darjomigumie. Nööremes maanide skuvlesne lea stååkedidh daerpies jis dah edtjeh murriedidh jñh evtiedidh, men aaj lierehtimmesne elliesvoetine stååkedidh nuepieh vedtedh kreatijveles jñh vihkeles lieremasse.

Kreatijveles jñh skaepiedihks maehtesvoeth viehkehte siebriedahkem buaranidh. Laavenjostome skreejrie orreussjedæmman jñh entreprenöörevoete, guktie orre åssjelh darjoemidie sjidhtieh. Learohkh gieh lierieh skaepiedihks dorjesi bijre jñh dan tjirrh, maehtesvoetem evtiedieh ovmessie vuekine buektieh, jñh dåeriesmoerh luetieh jñh orre gyhtjelassh gihtjeh.

Tjeahpoen jñh kultuvren sisnie gellie skaepiedihks jñh kreatijve faagesuerkieh, mah tsevtsieh dovne mijjen fysihken dajvide jñh siebriedahkeevtiedimmiem. Mijjen estetihkeles vuerie evtede gosse ovmessie kulturelle maehtesvoetide råaka, jñh dah viehkiehtieh orre perspektijvide lutnjedh. Tjeahpoe- jñh kultuvremaehtesvoete lea aaj vihkeles fiere guhten persovneles evtiedimmesne. Kulturellen dååjrehtimmieh jñtjjaarvoem utnieh, jñh learohkh edtjeh joekehts speekterem kultuvremaehtesvoetijste dååjrehtidh sov skuvletijjen mietie.

Stuerebe perspektijvesne lea skaepiedihks lieremeprosessh aaj tsiehkje learohki skearkagimmiem jñh identiteeteevtiedimmiem. Skuvle edtja aarvoeh biejedh jñh learohki daajroevæljoem jñh skaepiedimmiefaamoem skreejredh, jñh learohkh edtjeh dej skaepiedihks faamoem nuhtjedh abpe maadthööhpehtimmien tjirrh.

1.5 Eatnemem krööhkestidh jñh byjresegoerkesevoete

Skuvle edtja viehkiehtidh learohkh eatnemeaavoem, respektem eatnemen åvteste jih klijma- jih byjresegoerkesem evtiedidh.

Almetje bielie eatnamistie jih diedtem åtna daam eensilaakan gorredidh. Lierehtimmien tjirrh learohkh edtjeh maahtoem åadtjodh eatnemen bijre jih respektem eatnamasse evtiedidh. dah edtjeh åadtjodh eatnemem dååjrehtidh jih daam vuejnedh goh gaaltije nuhtjeme, aavoe, healsoe jih liereme. Learohkh edtjeh goerkesem evtiedidh guktie almetjen jieledevuekiem eatnemem jih klijmam tsavtsa, jih dan mietie aaj mijjen siebriedahkide. Skuvle edtja viehkiehtidh learohkh væljoem evtiedih byjresem vaarjelidh.

Maanah jih noerh edtjeh daenbiejjien jih jirreden haestemh gietedidh, jih mijjen ektie båtije biejjide jeerehte båtije boelvh eatnemem vaarjelidh. Globaale klijmajeatjahtemh, deerjeme jih biologijen gellievoetem dasseme Leah gaskem jeatjebh dah stööremes byjreseaajhtoem veartanisnie. Dah haestemh tjoerebe ektesne loetedh. Mijjeh maahtoe, etihkeles vuajnoem jih teknologeles innovasjovnem daarpesjibie jis maektebe daejtie loetedh jih daerpies jeatjahtemidie darjodh mijjen jieledevuekine jih jielemh eatnamisnie vaarjelidh.

1.6 Demokratije jih meatanårrome

Skuvle edtja learoehkidie nuepiem vedtedh meatan årrodh jih lieredh mij demokratije lea praksisisnie.

Lierehtimmie edtja skreejredh demokratijen aarvoeh jih demokratije goh stuvremehammoe. Dihte edtja learoehkidie goerkesem vedtedh demokratijen spielenjoelkedasside jih man gaavhtan edtjede dejtie jærhkedh nuhtjedh. Meatan siebriedahkesne årrodh lea maadtoen demokratijen aarvoeh respekteradidh jih vaarjelidh goh sinsitnien respekte, toleraanse, fiere guhten jaahkoe- jih soptsestimmiefriijjevoete jih friije veeljemh. Demokratijen aarvoeh tjuerieh eadtjohke meatanårroeminie skreejredh ellies lierehtimmesne.

Skuvle edtja demokratijen aarvoeh jih vuajnoeh skreejredh vaanesovmi jih sierredimmien vööste. Skuvle edtja aaj respektem skaepiedidh almetjh Leah ovmessilaakan, jih learohkh edtjeh lieredh gærroedimmieh loetedh raeffies vuekine.

Demokrateles siebriedahke tseegkie abpe åålmege seamma reaktah jih nuepieh åtna meatan årrodh jih sjæysjalidh. Unnebelåhkoem vaarjelidh lea vihkeles prinsihpe

demokrateles reaktastaatesne jñh demokrateles siebriedahkesne. Demokrateles siebriedahke aaj aalkoealmetjñh jñh unnebelåhkoeh vaarjelidh. Aalkoealmetjeperspektijve lea bielie learohki demokratijelierehtimmeste. Gaajhkh skuvleektievoetesne tjuerieh goerkesem evtiedidh dovne unnebelåhkoeh- jñh stuerebelåhkoeperspektijvi bijre jñh sijjiem skaepiedidh laavenjostedh, soptsestalledh jñh digkiedidh. Barkoe gellievoetem skreejredh akte bielesne jñh nubpiebealesne fiere guhte inkluderadidh kreava voerkes aarvoevuajnoem jñh profesjonelle goerkesinie gietedidh.

Skuvle edtja sijjiem årrodh gusnie maanah jñh noerh dååjrehtieh demokratijem praksisisnie, jñh dah maehtieh tsevtshedh, jñh dah maehtieh tsevtshedh aamhtesh mah dejtie dijjieh. Dah edtjeh dååjrehtidh jñh ovmessie hammoeh demokratijen meatanåromem tjirrehtidh dovne aarkebiejjien barkosne faagigujmie jñh vuesiehtimmien gaavhtan learohkeraerien tjirrh jñh jeatjah raerieårganine. Soptsestalleme lohkehtæjjan jñh learohken gaskem, skuvlen jñh hiejmen gaskem tjuara våaromem utnedh jñh sinsitniem respekteradidh. Gosse learohke gielem skuvlesne goltelidh, dellie dah dååjrehtidh guktie dah maehtieh jñjtje voerkes veeljemem darjodh. Dagkeres dååjrehtimmieh aarvoem utnieh daelie jñh daesnie, jñh learohkidie ryjredidh diedtele siebriedahkeårroejidie sjidtedh.

2. Lieremen, evtiedimmien jñh skearkagimmien prinsihph

Skuvle dovne skearkagimmiestillemem jñh ööhpehtimmiestillemem åtna. Dah ektiedieh jñh sinsitnide jearohks. Barkoen prinsihph liereminie, evtiedimmie jñh skearkagimmie edtjeh skuvlide viehkiehtidh daam guektiengierts stillemem loetedh.

Maadhööhpehtimmie vihkeles bielie jieledeguhkiem skearkagimmieprosesseste mij ulmiem åtna jñh ulmie lea fiere guhte almetjen frijjevoete, jñjtjearaarehke, diedtevoete jñh goerkesem mubpide almetjidie. Lieriehtimmie edtja learohkidie vedtedh hijven våaromem jñjtsem, mubpieh jñh veartenem guarkedh, jñh hijven veeljemh darjodh jieliedisnie. Lieriehtimmie edtja hijven våarome vedtedh meatan årrodh gaajhkine dajvine ööhpehtimmesne, barkoe- jñh siebriedahkejieliedisnie. Seamma aejkien maanah jñh noerh daelie jñh daesnie jielieh, jñh skuvle tjuara maanabaelien jñh noerebaelien jñjtjaarvoem jååhkesjidh.

Lieriehtimmie edtja abpe almetjem skearkagidh jñh fiere guhtese nuepiem vedtedh sov maehtelesvoetem evtiedidh. Skearkagimmie sjædta gosse learohkh maahtoem jñh daajroem åadtjoeh eatnemen jñh byjresen bijre, gieli jñh histovrijen bijre, siebriedahken jñh

barkoejiele den bijre, tjeahpoen jih kultuvren, jih religijovnen jih jieledevuajnoen bijre. Skearkagimmie aaj sjædta dååjrehtimmien tjirrh jih praktihkeles haestemi tjirrh lierehtimmesne jih skuvleaarkebiejjesne. Gellie ovnessie darjomh, öörnedihks jih ulmiejakseme barkoste stååkedæmman, learoehkidie dååjrehtimmieræjhkoesvoetem, svihtjemeaavoem jih haalvemem vedtieh. Skearkagimmie sjædta gosse dah oktegh berkieh jih gosse dah laavenjostoeh. Dah skearkagieh gosse dah åadtjoeh teoretihken haestiemidie ussjedidh formelligujmie jih faagematerijaaligujmie viehkine, jih gosse dah dirregh nuhtjiej dej barkosne. Skearkagimmie sjædta gosse learohkh lierieh guktie reaktoe vaestiedassem gaavnedh, men aaj gosse dah guarkoeh ij iktesth aelhkies reaktoe vaestiedassem gååvnesh. Skuvle dovne skearkagimmiestillemem jih ööhpehtimmiestillemem åtna. Dah ektiedieh jih sinsitnide jearohks. Barkoen prinsihph liereminie, evtiedimmie jih skearkagimmie edtjiej skuvlide viehkiehtidh daam guektiengierts stillemem loetedh.

2.1 Sosijaale liereme jih evtiedimmie

Skuvle edtja learohki sosijaale lieremem jih evtiedimmiem dåarjodh jih viehkiehtidh barkoen tjirrh faagigujmie jih skuvleaarkebiejjesne.

Learohken identiteete jih jijtjeguvvie, mielh jih vuajnoeh mubpiejgujmie sjidtieh. Sosijaale liereme sjædta dovne lierehtimmesne jih gaajhkh darjoeminie mah skuvle öörnie. Ij maehtieh faageles liereme juekieh sosijaale lieremistie. Fierhten biejjien barkosne dan gaavhtan learohken faageles jih sosijaale liereme jih evtiedimmie aktanieh.

Maehtedh vienhtedh maam mubpieh ussjedieh, demtieh jih dååjroeh, empatijen jih vienevoeten vâarome learohkh gaskemsh. Dialogue lea sosijaale lieremen jarngesne, jih skuvle edtja aarvoem jih vihkelesvoetem goltelamme dialogine buektedh guktie vuastalimmiem gïetedidh. Gosse learoehkidie gaavnesjiej lohkehtæjjah edtjiej govlesadtemem jih laavenjostoem madtjeldetedh guktie learohkh mavvas sjidtieh jih dah jearsoesvoetem åadtjoeh mieledh jih mubpiej gaavhtan vuastalidh. Lïeredh mubpide goltelidh jih seamma aejkien jïtje vuajnoeh buektedh learoehkidie vadta vâaromem tsællöeh jih ovsiemesvoetem gïetedidh, jih loetemh ektesne ohtsedidh. Gaajhkh edtjiej lieredh laavenjostedh, mubpiejgujmie barkedh jih maehtelesvoetem evtiedidh meatan årrodh guktie hijven ektievoetem jih byjresem sjidtieh. Guktie fiere guhte learohke lea meatan ektievoetese skuvlesne, dellie ektievoete meatan fiere guhte murrede, evtede jih leara.

Hijven dööpmemefaamoe fiere guhtesne lea daerpies jis persovnevaarjelimmiem jih

respekte privaatejeliedisnie vaarjelidh. Jiehtegh mah respekthefts jñ hatsven eah edtjh skuvlesne jááhkesjidh. Learohkh tjuerieh haarjanidh eensilaakan dâemiedidh jñ voerkesem evtiedidh dej jñtse vuajnoej bñjre. Ovmessie govlesadtemehammoeh jñ teknologijenåhtoe dovne hijven jñ bñajhtode sosijaale byjresisnie. Learohkh tjuerieh lieredh deadteles dâemiedidh gaajhkene tsiehkine dovne skuvlen sisnie jñ ålkolen.

2.2 Maahtoe faagine

Skuvle edtja lierehtimmiem faagine vuejnedh dah aarvojde jñ prinsihpide mah ellies lierehtimmie tseegkeme.

Faageles liereme lea vihkeles bielie dovne skearkagimmie- jñ ööhpehtimmiestillemistie maadhööhpehtimmesne. Faagi learoesejkesjh sisvegem buerkiestieh ovmessie faagine jñ maahtoen jiehtiegasse tseegkeme:

Maahtoe lea maehdedh maahtoem jñ tñehpiesvoetem vejtiestidh jñ nuhtjedh haestemh haalvedh jñ laavenjassh loetedh damtoes jñ ovdamtoes ektievoetine jñ tsiehkine. Maahtoe lea goerkese jñ maehtelesvoete refleksjovnese jñ laejhtehks ussjedæmman.

Maahtoejiehtegen goerkese tjuaara betnesne skuvlen barkose learoesejkesjigujmie jñ vuarjasjimmiejgujmie learohki faageles maahtojste. Faagi maahtoelmieh tjuerieh ektesne vuejnedh sinsitniem faagine jñ faagi dâaresth. Maahtoelmieh tjuerieh aaj guarkedh åssjeleparagraafen jñ dej jeatjah bieliej mietie learoesejkesjevierhkesne.

Maahtoe lea faaktam, dñejvesh, teorijh, åssjelh jñ ektievoeth damtedh ovmessie faagesuerkine jñ teemine. Tñehpiesvoeth lea maehdedh darjomh jallh prosedyjrh gñetedidh gosse laavenjassh darjodh jallh dâeriesmoerh loetedh, mah gaskem jeatjebh motorihken, praktikhen, kognitijven, sosijaale, kreatijve jñ gñeeldh tñehpiesvoeth. Maahtoedñejvesne aaj goerkese jñ maehtelesvoete ussjedidh jñ laejhtehks ussjedimmie faagine, mij lea vihkeles

jis teoretihken ussjedimmiem guarkedh jñh maam akt praktihkeles darjodh. Refleksjovne jñh laejhtehtks ussjedimmie gaaredamme vuajnojde jñh etihken vuarjasjimmiemaehtelesvoetem evtiedidh.

Skuvle edtja giengelesliëremasse sijjiem vedtedh guktie learohkh goerkesem evtiedieh jarnges elemeentide jñh ektievoetide faagesne, jñh guktie dah lierieh faageles maahtoem jñh tjiehpiesvoetem nuhtjedh damtoes jñh ammes ektievoetine. Barkosne faagine learohkh edtjeh laavenjassh dâastoehdih jñh joekehts darjoeminie meatan årroeh gusnie kompleksiteetem jeanene. Giengeleliëreme faagine lea maahtojde jñh tjiehpiesvoetide ovmessie vuekine, guktie learohkh tjiën mietie maehtieh ovmessie faageles haestiemidie haalvedh oktegh jñh mubpiejgujmie.

Lohkehtæjjah jñh åvtekh skuvlesne tjuerieh jaabnan ussjedidh ektievoeten biÿre liërehtimmie faagesne jñh bijjemes ulmieh, aarvoeh jñh liërehtimmien prinsihph gaskem.

2.3 Vihkeles tjiehpiesvoeth

Skuvle edtja learohki evtiedimmiem sjiëhteladtedh jñh dâarjodh dejstie vijhte vihkeles tjiehpiesvoeth abpe ööhpehtimmesne.

Learoesoejkesjevierhke vijhte vihkeles tjiehpiesvoeth tjiëlkeste: lohkeme, tjaeleme, ryökname, njaalmeldh tjiehpiesvoeth jñh digitaale tjiehpiesvoeth. Dah tjiehpiesvoeth lea biëlie faageles maahtojste jñh daerpies dirregh liëremasse jñh faageles goerkesasse. Dah aaj vihkeles learohken identiteete evtiedimmie jñh sosijaale relasjovvide, jñh guktie maahta meatan årrodh ööhpehtimmesne, barkosne jñh siebriedahkejielemisnie.

Dej vihkeles tjiehpiesvoeti evtiedimmie vihkeles abpe ööhpehtimmien mietie. Sieve lea vuesiehtimmien gaavhtan voestes lohkeme- jñh tjaelemeliërehtimmeste liërehtæmman maehtieh giërve faageles teekstide lohkedh.

Liërehtimmesne tjuerieh dah vihkeles tjiehpiesvoeth dovne sinsitnien ektesne vuejnedh jñh faagi dâaresth. Dah vihkeles tjiehpiesvoeth gaajhkine faagine, men dah faagh ovmessie råållah utnieh evtiedimmesne dejstie ovmessie tjiehpiesvoetijste. Naaken faage sæjhta stuerbe diëdtem utnedh enn dah jeatjah. Faageles maahtoen evtiedimmie edtja dan gaavhtan evtiedimmien ektesne vihkeles tjiehpiesvoetide faagesne guktie faagi learoesoejkesjisnie buerkiestamme. Lohkehtæjjah gaajhkine faagine edtjeh learoehkidie

dåarjodh barkosne dej vihkeles tjiehpiesvoetigujmie.

2.4 Lieredh lieredh

Skuvle edtja viehkiehtidh learohkh dej jijtse lieremen bijre ussjedidh, dej jijtse lieremeprosessh guarkedh jih maahtoem åadtjodh jijtjeraarehken vuekine.

Gosse learohkh dej jijtje lieremeprosesside jih dej faageles evtiedimmiem guarcoeh, destie jijtjeraarehkem jih haalvemedomtesem sjidtieh. Lierehtimmie edtja learohki motivasjonem, vuajnoeh jih lieremestrategijh skreejredh, jih vâaromem biejedh liereme jieleden mietie. Daate kreava lohkehtæjjah learohki evtiedimmiem lihke giehtjedieh jih dejtie dåarjoeh sjehteledtieh aalteren, njoetseme- jih funksjovnedaltesen mietie.

Gosse jijtse jih mubpiej lieremem ussjedieh learohkh maehdieh ånnetji ånnetji voerkesvoetem evtiedidh jijtse lieremeprosessigujmie. Learohkh gieh lierieh gihtjedh, vaestiedassem ohtsedidh jih dej goerkesem buektedh ovmesse vuekine, sijhtie dan mietie maehdedh eadtjohke råållam vaeltedh dej jijtje lieremisnie jih evtiedimmesne. Barkoen tjirrh faageles haestiemidie learohkh sijhtie maahtoem åadtjodh guktie dah lierieh jih faagesne evtiedieh. Giengele maahtoem evtiedieh gosse learohkh åadtjoeh ektievoetide vuejnedh ovmesse maahtoesuerkiej gaskem, jih gosse maehdieh gellie strategijh guktie maahtoem åadtjodh, juekedh jih laejhtehks årrodh.

Læjhkan learohki jijtjebarkoen åvteste jih lieremestrategijide utnieh sæjhta naaken haestemh åadtjodh lieredh. Sjiekh daamhtaj gellie jih ektiebeajeme. Ambisjovne maehtelesvoetem evtiedidh jieledeguhkiem lieremasse gaajhkene learoehkinie kreava gamte geatskanimmiem skuvleste.

2.5 Dåaresthfaageles teemah

Skuvle edtja lieremem sjihteladtedh dej golme dåaresthfaageles teemine almetjehealsoe jñh jieledehaalveme, demokratije jñh meatanårrojevoete, jñh monnehke evtiedimmie.

Dah golme dåaresthfaageles teemah learoesejkesjevierhkesne aalka sjyöhtehke siebriedahkehaestieminie mah eadtjohkevoetem jñh barkoem kreava fiere guhte almetjistie jñh ektievoeteste voengesiebriedahkesne, nasjonaale jñh globaale. Learohkh maahtoem evtiedieh gaaredamme dejtie dåaresthfaageles teemide barkoen tjirrh dåeriesmoerigujmie ovmessie faagijste. Learohkh edtjeh haestemh jñh dilemmah vuejnedh teemine. Dah edtjeh guarkedh guktie mijjeh maahtoen jñh laavenjostoen tjirrh maehetebe vaestiedassh gaavnedh, jñh dah edtjeh lieredh ektievoeti bijre darjoemistie jñh konsekvenside.

Maahtoevåarome dåeriesmoeri vaestiedassh gaavnedh teemaj sisnie gellie faagine gååvnese, jñh teemah edtjeh meatan årrodh guktie learohkh goerkesem jeksieh jñh ektievoetem vuejnieh faagi dåaresth. Ulmieh mah learohkh edtjeh lieredh teemaj sisnie, maahtoeulmine vuesiehtieh faagide gusnie relevaante

2.5.1 Almetjehealsoe jñh jieledehaalveme

Almetjehealsoe jñh jieledehaalveme goh dåaresthfaageles teema skuvlesne edtja learoehkidie maahtoem vedtedh mij hijven psykiske jñh fysiske healsoem skreejredh, jñh mij nuepieh vadta diédteles jieledeveeljemem darjodh. Maanaj- jñh noerejaepine lea evtiedimmie positijven jñjtjegovviem jñh jearsoes identiteetem sjñere vihkeles.

Siebriedahke mij sjihteladta fiere guhten hijven healsoeveeljemidie, lea vihkeles åålmehhealsosne. Jieledehaalveme lea maehetedh guarkedh jñh faktorh tsevtshedh mah vihkeles gosse jñjtje jieledeh edtja haalvedh. Teema edtja meatan guktie learohkh lierieh mietimoerem jñh triégkenassem gietedidh, jñh persovneles jñh praktikheles haestemh bööremes vuekine.

Sjyöhtehke suerkieh teeman sisnie lea fysiske jñh psykiske healsoe, jieledevaanoeh, seksualiteete jñh tjoele, ruevsiedaalhkesch, meedijeåtnoe, jñh åtnoe jñh persovneles ekonomije. Vierhtieveeljemh jñh mij jiehtege jieledeh miele sæjhta jiehtedh, gaskealmetjen relasjovnh, maahta raasth biejedh jñh mubpiej raasth krööhkestidh, jñh maahta åssjelh, domtesh jñh relasjovnh gietedidh leah aaj daennie teemesne.

2.5.2 Demokratije jñh meatanårrojevoete

Demokratije jñh meatanårrojevoete goh dåaresthfaageles teema edtja learoehkidie maahtoem vedtedh demokratijen tsiehkies, vierhtiej jñh spïelenjoelkedassi bijre, jñh dejtie ryøjredidh demokratihkeles prosessine meatan årrodh. Lierehtimmie edtja learoehkidie goerkesem vedtedh ektievoetem demokratijen jñh jarnges almetjereaktaj gaskem goh soptsestimmiereakta, steemmemereakta jñh organisasjovnefrïjjevoete. Dah edtjeh vuejnedh demokratije ovmessie hammoeh jñh vuesiehtimmieh åtna.

Barkoen tjïrrh teemine demokratije jñh meatanårrojevoete edtja learohkh ektievoetem guarkedh indivijden reaktaj jñh diëdten gaskem. Indivijdh reaktam utnieh meatan årrodh politihken barkosne seamma aejkien goh siebriedahke jearohks årrojdh dej reaktide utnedh meatan årrodh politihkesne jñh sivijle siebriedahkem hammoedidh. Skuvle edtja learoehkidie skreejredh eadtjohke årroejdie sjïdtedh, jñh dejtie maahtoem vedtedh meatan årrodh jñh demokratijem Nöörjesne evtiedidh.

Lierehtimmie edtja learoehkidie maahtoem jñh maehtelesvoetem vedtedh haestemh dåastoehdidh demokratijen prinsihpi mietie. Dah edtjeh dåeriesmoerh guarkedh mah leah jååhkesjidh dovne gellielåhkoen reakta jñh unnebelåhkoen reaktah. Dah edtjeh haarjanidh dej maehtelesvoetem laejhtehks ussjedidh, lieredh tsæллоeh jñh digkiedimmieh giëtedidh jñh krööhkestidh jis ovsiemes. Barkoen tjïrrh teemine edtjeh learohkh lieredh man gaavhtan tjoerebe demokratijem vaarjelidh, jñh daam tjoerebe evtiedidh jñh geehtedh.

2.5.3 Monnehke evtiedimmie

Monnehke evtiedimmie goh dåaresthfaageles teema skuvlesne edtja sjiehteladtedh learohkh maehtieh guarkedh maadthdilemmah jñh evtiedimmieh siebriedahkesne, jñh guktie maahta dejtie giëtedidh. Monnehke evtiedimmie lea jjeledh eatnamisnie vaarjelidh jñh almetji daerpiesvoeth vaarjelidh giëh daelie jieliemine, bieleden båtije boelvi nuepieh eerjedh maam dah daarpesjeh. Monnehke evtiedimmie goerkesisnie tseegkeme ektievoetem sosijaalen, ekonomijen jñh byjresen tsiehkies gaskem. Almetjevoeten jjeledevuekie jñh resursseåtnoeh

åadtjoeh konsekvensh voengesne, regionaalesne jïh globaale daltesinie.

Barkoen tjïrrh teemine edtjïeh learohkh maahtoem evtiedidh mestie dah maehtïeh dïedteles veeljemh vaeltedh jïh etihken jïh byjresevoerkesen mietie dahkedh. Learohkh edtjïeh goerkesem åadtjodh dej darjomh jïh veeljemh Leah vihkeles. Teeman sisnie dâeriesmoerh byjresasse jïh klijmese tjatneme, giefiesvoeten bïjre jïh guktie mijjïeh vierhtide juekedh, tsæллоeh, healsoe, seammavyörtegsvoete, demografije jïh ööhpehtimmie. Learohkh edtjïeh lieredh ektievoetem dej ovmessie vuajnoej gaskem monnehke evtiedimmesne.

Teknologije almetjem, byjresem jïh siebriedahkem tsavtsa. Teknologijen maahtoe jïh maahtoe ektievoeten bïjre teknologijen jïh dej sosijaale, ekonomeles jïh byjresen bieliej gaskem monnehke nænnoestimmesne dan gaavhtan vihkeles daennie teemesne. Teknologijeevtiedimmie maahta dâeriesmoerh loetedh, men aaj orre darjodh. Maahtoe teknologijen bïjre lea guarkedh mah dâeriesmoerh maehtïeh båetedh teknologijeåtnoste jïh guktie mijjïeh mahtebe daejgujmie gïetedidh.

3. Prinsihph skuvlen rïektesisnie

Skuvle edtja learoehkidie dâastoehdidh jearsoesvoetine, respektine jïh krieveminie, jïh dah edtjïeh haestemh åadtjodh mestie skearkagïeh jïh learoelæstoem åadtjoeh. Guktie skuvle edtja dejnie lahkanidh skuvle tjuara hijven learoebjyresem tseegkedh jïh lierehtimmiem sjïehdedidh learohkigujmie jïh gåetiejgujmie ektesne. Daate kreava profesjovneektievoetem mij skuvlen evtiedimmiem skreejrehte.

3.1 Feerhmeles lieremebyjrese

Skuvle edtja feerhmeles byjresem evtiedidh mij healsoem, murriedimmiem jïh lieremem gaajhkide buakta.

Akte raavsoeslaakan jïh dâarjoehtamme lieremebyjrese lea positijve kultuvren vâarome

gusnie learoehkidie madtjeldedh jñh faageles jñh sosijaale evtiedæmman skreejredh. Jis learohkh ovjearsoes demtieh, dellie destie lieremem heerredidh. Tjijelke jñh hoksije geerve almetjñh jearsoes lieremebyjresh evtiedieh jñh tjåadtjoehtieh, learohkigujmie. Barkijh skuvlesne, eejhtegh jñh åelieh jñh learohkh ektesne diedtem utnieh healsoem, murriedimmiem jñh lieremem buektieh, jñh irhkemem jñh miædtelimmie heerredieh. Barkosne feerhmeles jñh skreejreme lieremebyjresem evtiedidh edtja gellievoetem vierhtine jååhkesjidh.

Learohkelaavenjosteme tjuara skuvlen riæktesisnie vuesiehtidh. Learohkh edtjiej dovne laavenjostedh jñh diedtem vaeltedh lieremeektievoetesne mah dah lohkehtæjjaj ektesne fierhten biejjien skaepiedieh. Learohkh ussjedieh, dååjrehtieh jñh lierieh mubpiejgujmie lieremeprosessi, govlesadtemen jñh ektiebarkoen tjirrh. Skuvle edtja learoehkidie lieredh dööpmemefaamoem vuesiehtidh gosse mubpiejgujmie soptsestidh, jñh hokse dah lierieh laavenjostedh sjiehteles vuekine ovmesse tsiehkine.

Dah normh jñh aarvoeh mah lieremeektievoetesne vuesiehtieh, vihkeles learohki sosijaale evtiedimmesne. Vienevoete ektievoetem skaepede jñh mijjiem gaajhkem unnebe præåsehke sjidtieh. Gosse mijjiej dååjrehtibie naaken mijjem jååhkesje jñh laejhtede, dellie lierebe mijjiej aarvoem utnebe jñh mubpieh aaj aarvoem utnieh. Learohkh edtjiej lieredh joekehts krööhkestidh jñh guarkoeh gaajkhk sijjiem utnieh ektievoetesne. Fierhte learohke histovrijem meatan åtna, jñh dah Leah hånkoem jñh åssjelh bætijie biejjiej bijre. Gosse maanah jñh noerh respektem jñh jååhkesjimmiem byjjenimmesne råekieh, dellie demtieh dah Leah ektievoetesne.

Skuvle maahta learoehkidie praktihkeles jñh jjelemeliñhke dååjrehtimmieh vedtedh gosse ovmesse lieremearenah nuhtjie mah motivasjovnem jñh vuajnoem åvtese buakta. Voengesbyjresen jñh siebriedahken skreejreme maahta positijveles vuekien meatan skuvlen jñh learohki evtiedæmman. Ovmessie hammoeh voenges, nasjonaale jñh internasjonale laavenjostoeh learohki lieremem tjatneme byögkeles gyhtjelasside. Maahtoevtiedimmie almetjigujmie gaajhkene aalterinie jñh ovmesse sijjeste veartanisnie learoehkidie perspektijvh vedtieh dej jñjtse liereme, skearkagimmie jñh identiteete jñh aarvoem vuesehte laavenjostedh gieleldh, politihken jñh kulturellen rastaj dåaresth.

3.2 Ööhpehtimmie jñh sjiehtedamme lierehtimmie

Skuvle edtja lieremem sjiehteladtedh gaajkhk learoehkidie jñh

skreejredh fiere guhten motivasjovnem, lieremelæstoem j'ih jaahkoem j'ijtse haalvamasse .

Learohki liereme j'ih evtiedimmie edtjeh jarngesne årrodh skuvlen dorjesisnie. Learohkh skuvlese båtieh ovmesseie dååjrehtimmine, åvtemaahojne, vuajnojne j'ih daerpiesvoetine. Skuvle tjuara gaajhkh learoehkidie seammavyörtegs nuepieh vedtedh lieremasse j'ih evtiedæmman, seamma dej tsiehkij mietie. Hijven klaassestuvreme tseegkie daajroen nille learohki daerpiesvoetese, baahke relasjovnine j'ih profesjonelle dööpmemefaamojne. Guktie skreejremem j'ih learoaavoem skaepede lierehtimmesne gamte repertoaarem learoedarjoemistie- j'ih vierhtijste daarpesje åvtelhmieredamme mierine.

Skuvlen vuartoeh fiere guhte learoehkasse barkoen j'ih haalvemen bijre lieremem tsevtsieh j'ih sov jaahkoem j'ijtse maehtelesvoete j'ih nuepieh. Dihte dan gaavhtan vihkeles skuvle gaajhkh learohkh dåastohte dåajvoe, mohte realistihke vuartoegujmie, j'ih lohkehtæjjah vuesiehtieh profesjonelle goerkesinie gosse dah learohki lieremem vuarjasjeh.

Learohkh edtjeh tijjem åadtjodh giengelem goerehtidh ovmesseie faagesuerkine. Sijjiem vedtedh giengelelieremasse krievetidh skuvle krööhkeste learohkh Leah jeerehte j'ih ovmesseie tempoem lierieh j'ih ovmesseie progresjovnine. Kreava maahtoem guktie learohkh lierieh, mah dah daajrah j'ih krieveme lihke fiere guhtem vaaksjoestieh. Learohkh giëh haalvemem dååjroeh, dejtie skreejrehte jienebh gaarsjehke j'ih j'ijtjeraarehkem sjidtieh. Voejhkelimmieh j'ih miedtemh maehhtieh gaaltijem årrodh lieremasse j'ih jååhkesjæmman, j'ih learohkh skreejrie voejhkelidh aaj gåessie vienhtieh eah daejrieh jis daam maehthedh. Dihte lea skuvlen laavenjasse learoehkidie jearsoesvoetem vedtedh raasth restiedidh j'ih voejhkelidh maam akt darjodh mij gierve.

Vuarjasjimmie learohki faageles maahtojste edtja guvviem vedtedh maam learohkh maehhtieh, men vihkeles ulmie vuarjasjimmie lea aaj lieremem j'ih evtiedimmie skreejredh. Goerehtalleme j'ih vuartasjimmie learoehkijstie lea viehkiedirregh guktie fiere guhtem dåeriedidh j'ih skuvlen praksisem evtiedidh. Dan onne vierhtie jis ij daam dåeriedidh kontruktijveles råajvarimmiejgumie. Skuvle j'ih lohkehtæjjah tjuerieh daerpiesvoetem buerie biëvnesh learohken lieremen bijre j'ih ovvaajteles konsekvenside ovmesseie vuarjasjimmietsiehkijste. Ovvaajteles åtnoe vuarjasjimmeste maahta learohken j'ijtjevuaajnoem måakoedidh j'ih hijven learoebyjresen evtiedimmie heerredidh.

Sjiehtedamme liereme lea sjiehtedimmie maam skuvle dorje dan gaavhtan edtja vihtiestidh gaajhkh learohkh åadtjoeh bööremes nåhtoem lierehtimmeste. Skuvle maahta gaskem jeatjebh lierehtimmie sjiehtedidh barkoëvuekiejgumie j'ih pedagogeles vuekiejgumie, learoeverhtiej nåhtoej tjirrh, öörnemen mietie, j'ih barkosne learoebyjresinie, learoesoejkesjinie j'ih vuarjasjimmie. Lohkehtæjjah tjuerieh hijven faageles aarvoej mietie barkedh lierehtimmie sjiehtedidh.

Hijven vuarjasjimmie, gusnie vuartoeh leah tjjelkes jñh learohke lea meatan jñh govlelje learoebarkoen mietie, dihte lea vihkeles lierehtimmiem sjiehtedidh. Lohkehtæjjah edtjeh dej lierehtimmine learoehkidie dâarjoehtidh jñh bihkedidh guktie learohkh maehtieh ulmieh tseegkedh, sjiehteles haalvemevuekieh veeljedh jñh dej jñjtse evtiedimmiem vuarjasjidh. Skuvle tjuara soejkesjidh hijven ektievoetem learohken liereminie dejnie ovmesse faagine jñh guktie lierehtimmiem dâårjroe goh sjiehteles jñh nuekies haestemh sjædta.

Sjiehtedamme lierehtimmiem gaajhkh learohkh dæjpa, jñh edtja jeenjemes jeerehtsinie jñh sjiehtedimmine sjidtedh gellievoetese learohkedâehkesne ektievoeten sisnie. Learohkh gñeh daarpesjeh sjiehtedimmiem jñjnjebe sñejhme faalenasse, maahta sjjere ööhpehtimmiem krïevedh. Learohkh maehtieh tjabredidh, jñh maahta ovmesse dâariesmoerh sjidtedh ellies lierehtimmesne. Lohkehtæjjah maehtieh hijven dâarjoeem åadtjodh mubpie barkoedâehkijste gosse ovmesse haestemh vuejnedh jñh learoehkidie viehkiem vedtedh maam daarpesjeh. Dihte maahta vihkeles learohken evtiedimmesne råajvarimmieh buakta dan varki goh gâarede gosse haestemem aajhtsedh.

3.3 Gåetie jñh skuvle laavenjostoeh

Lierehtimmiem edtja årrodh laavenjostosne jñh goerkesinie hñejmine, jñh laavenjostoe edtja learohken lieremem jñh evtiedimmiem skreejredh.

Hijven govlesadteme hñejmen jñh skuvlen gaskem positijve skuvlen barkosne learoebjresinie jñh learohke byjjenimmiebyjresinie. Eejhtegh jñh åelieh åejviediedtem utnieh maanan eelemen jñh evtiedimmien åvteste. Dah leah maanaj jñh noeri vihkielommes hoksijh jñh maahtoem utnieh mejtie skuvle maahta utnedh gosse learohken skearkagimmiem, lieremem jñh evtiedimmiem dâarjoehtidh. Skuvle bijjemes diedtem åtna laavenjostoem skreejredh jñh sjiehteladtedh. Daate sæjhta jiehtedh hoksedh guktie eejhtegh jñh åelieh åadtjoe bñevnesh mah daarpesjeh, jñh dah nuepiem åadtjoe dej maanaj skuvleaarkebiejjiem maehtieh tsevtshedh.

Hñejmen vuajnoe skuvlese vihkeles learohki eadtjohkevoetesne jñh skuvlebarkosne. Eejhtegh jñh åelieh skuvlem dâastoehsie ovmesse daerpiesvoetine, vuartojne jñh mieline skuvlen ulmiej jñh praksisen bijre. Destie maahta vigkiem sjidtedh mij maahta gñerve skuvlesne gñetedidh. Skuvle tjuara tjjelkelaakan vuesiehtidh maam dihte edtja darjodh jñh maam maahta faaledh, jñh maam skuvle hñejmeste vuertedh. Hijven jñh jearsoes dialogue

gåabpatjahken diēdte. Skuvle tjuara læjhkan krööhkestidh eah gaajhkh learohkh seamma nuepiem utnieh viehkiem jñh däärjoem hieimesne åadtjodh.

3.4 Lierehtimmie learoesieltesne jñh barkoejielemisnie

Lierehtimmie learoesieltesne jñh barkoejielemisnie edtja praktihkeles dååjrehtimmieh vedtedh, jñh faageles krievemh jñh vuartoeh ryöjredidh mah bætieh barkoejielemisnie.

Lierehtimmie learoesieltesne lea bielie lierehtimmeste lierehtæjjide, learoekandidaatide jñh praksisprieviekandidaatide. Lissine sijhtieh gellie learohkh maadthööhpehtimmien mietie bielieh lierehtimmeste åadtjoeh barkoejielemisnie. Faage- jñh barkoelierehtimmie edtja væjkeles, maehtetjje, kreatijve jñh orreskaepiedihks faagebarkijh skearkagidh jñh ööhpehtidh. Barkoejieleme lea gelliesårhts jñh vyörtegs dååjrehtimmieh vadta. Lierehtæjjah, learoekandidaath jñh praksisprieviekandidaath edtjiejh dååjrehtih jñh meatan årrodh learoesielten jñh faagen aerpievuekesne, aarvojne jñh kultuvresne.

Learohkh, lierehtæjja, learoekandidaath jñh praksisprieviekandidaath barkoejielemem dåastoehhtieh ovmessie learoetsiehkine jñh daerpiesvoetine. Hijven laavenjostoe skuvlen jñh barkoejielemen gaskem nuepieh jeanianeh gellede edtjiejh eadtjohkelaakan dej jñjtje lierehtimmesne meatan årrodh jñh govlesovvemem barkoejielemisnie jñh siebriedahkesne gaavnedh. Laavenjostoe skaepede aaj goerkesem sinsitnide jñh lierehtimmien ulmieh tsavtsa fiere guhtem ryöjrede bætije barkoejielemisnie.

3.5 Profesjonsektievoete jñh skuvleevtiedimmie

Skuvle edtja profesjovnefaagedh ektievoete årrodh gusnie lohkehtæjjah, åvtekh jñh jeatjah barkijh ektie aarvoej bijre ussjedidh, jñh dej barkoem vuarjasjidh jñh evtiedidh.

Skuvle goh siebriedahkeinstitusjovne åelede aarvojde jñh prinsihpide tseegkedh jñh nuhtjedh maadhööhpehtimmesne. Skuvleaaajtherh, skuvleåvtekhk jñh lohkehtæjjah dej ovmesseie råållijste ektie diedtem utnieh sjiehteladtedh buerie evtiedimmiem skuvlesne. Dah tjuerieh ektiesne geehtedh skuvlen barkoe lea akteraeresne abpe learoesoekjesjevierhkine. Hijven jñh öörnedihks laavenjosteme maanagierten jñh skuvlen gaskem, dah ovmesseie daltesh lierehtimmesne jñh skuvlen jñh hiejmen gaskem viehkiehtieh aelkebe daltesistie daltesasse juhtedh.

Lohkehtæjja lea råållamodeelle gie edtja jearsoesvoetem skaepiedidh, jñh learoehkidie viehkehte dej baalkan mietie lierehtimmien tjirrh. Lohkehtæjja vihkielommes lieremebyjresisnie mij skreejrie jñh viehkehte learohkh lierieh jñh evtiedieh. Daate kreava lohkehtæjja hoksem vuesehte fiere guhte learohkem. Daate aaj learoehkidie viehkehte gieh ovlahkoen veeljemem darjoeh, eah damth dah leah inkluderadamme, jallh hoskesieh dejnie maam edtjeh lieredh. Lohkehtæjja edtja barkedh learohkh åadtjoeh dååjredh dah sijjiem utnieh aktene positijve ektievoetesne jñh lohkehtæjja edtja aaj kultuvrem lierehtæmman evtiedidh jñh learoehkidie faageles jñh emosjonelle dåarjoem vadta.

Lohkehtæjjaprofesjovne sov profesjovnebarkoem tseegkie ektie aarvojne jñh ektie dotkeme- jñh dååjresevåaromen maahtoebatnan. Profesjovne jñh fiere guhte lohkehtæjja diedtem utnieh goerkesem nuhtjeh komplekse gyhtjelassine. Lohkehtæjjah jñh åvtekhk faageles, pedagogeles, didakteles jñh faagedidakteles goerkesem dialogine jñh ektiebarkosne dej barkoeguejmine. Profesjonelle goerkese tjirrehte jñh evtede dovne individuellen vuekine jñh laavenjostosne. Faageles goerkese aaj tjuara jaabnan orrestidh. Lohkehtæjjaprofesjovne tjuara dan gaavhtan sov pedagogeles barkoem vuarjasjidh guktie fiere guhte learohkem jñh learohkedåehkide diervesjidh bööremes vuekine.

Eah gieerve pedagogeles gyhtjelassh vihties vaestiedassh utnieh. Barkijh skuvlesne tjuerieh dan gaavhtan akseptanssem jñh sijjiem utnedh dej vuarjasjimmie-maehtesvoetem nuhtjeh dej barkosne. Lohkehtæjjah tjuerieh eensilaakan ussjedidh mij, guktie jñh man gaavhtan learohkh lierieh, jñh guktie dah bööremes vuekien maehtieh learohki lieremem, evtiedimmiem jñh skearkagimmiem lijrehtidh jñh dåarjoehtidh. Lohkehtæjjah gieh ektievoetesne ussjedieh jñh vuarjasjeh lierehtimmien soekjesjimmiem jñh tjirrehtimmiem, buerebe guarkoem evtiedieh mij pedagogeles barkoe. Daate tjuara darjodh dovne profesjovnen maahtoevåaroemistie jñh maadhööhpehtimmien aarvoevåaroemistie.

Dihte profesjonelle laavenjostome skuvline tsihkestahta hijven stuvreme. Hijven skuvlestuvreme aaj tsihkestahta stuvremefaageles legitimizeete jñh hijven guarkoe pedagogeles jñh jeatjah haestemi åvteste mah lohkehtæjjah jñh jeatjah barkijh dåastoiehtieh. Hijven stuvreme prioriterede laavenjostoem jñh relasjovnh evtiedidh guktie jearsoesvoetem organisasjovnesne tseegkie. Skuvlen stuvreme edtja sjiehteladtedh learohki jñh lohkehtæjjaj

lieremem jih evtiedimmiem. Skuvlestuvreme edtja stuvredh pedagogeles jih faageles laavenjostoem lohkehtæjjaj gaskem jih meatan årrodh tjrkes jih postitijveles byjresem evtiedidh gusnie gaajhkh sijhtieh dej bööremes darjodh. Dihte lea skuvlestuvremen laavenjasse numhtie stuvredh guktie gaajhkh åadtjoeh dej tjarki bielieh nuhtjeh, maehtieh jih evtiedieh.

Hijven skuvleevtiedimmie sijjiem kreava gusnie maehtieh gihtjedh jih vaestiedassh ohtsedidh jih profesjovneektievoete mij sæjhta daejredh guktie skuvlen barkoe meatan learohki evtiedæmman jih lieremasse. Gaajhkh barkijh skuvlesne tjuerieh iedtjeles barkedh dejnie profesjonelle lieremeektivoetesne guktie skuvle evtiedieh. Daate sæjhta jiehtedh ektievoete ussjede aarvoeveeljami jih evtiedimmiedaerpiesvoeti bijre, jih dotkemem, maahtoem dååjrehtimmeste jih etihken vuarjasjimmieh nuhtjie betnesne ulmieryöktesth råajvarimmide. Hijven evtiedamme struktuvrh laavenjostose, dårjose jih bihkedæmman barkiji gaskem jih skuvli raasth juekeme- jih lieremekultuvrem viehkehte.

Dihte lea fierhten beajjetjen gaavnesjimmien tjirrh learohki jih lohkehtæjjaj gaskem skuvlen gamte åssjele realiseeresovveme. Lohkehtæjjah sijhtieh konkreeteles lierehtimmietsiehkine dååjrehtidh ovmessie rastah åssjeli jih aarvoej gaskem. Dah tjuerieh eejnegen gierve veektemh darjodh krööhkestimmiem fiere guhte learohkasse jih krööhkestimmiem ektivoetese, dårjodh jallh krievredh, skuvleaarkebiejjien daesnie jih daelie jih barkoem bætije biejjide ryöjredidh. Eah learohkh seammalaakan, jih mij lea learohkasse bööremes, lea jarngegyhtjelasse gaajhkine lierehtimmine. Daate gyhtjelasse tjuerieh gaajhkem giéh skuvlesne berkieh fierhten biejjien viht vaestiedidh.